

УДК: 373.1

Дмитро ШЕВЧУК**ЧОМУ ПОТРІБНА РЕВОЛЮЦІЯ
У ШКОЛІ?**

Рецензія на книгу: Кен Робінсон і Лу Ароніка. Школа майбутнього. Революція у вашій, що назавжди змінить освіту / Пер. з англ. Ганна Лелів. – Львів: Літопис, 2016. – 258 с.

У статті здійснено огляд книги Кена Робінсона «Школа майбутнього». В цій книзі акцентується увага на тому, що уряди сучасних країн йдуть хибним шляхом. Вони орієнтуються на стандартизацію, конкуренцію та корпоративізацію в освіті. Ми живемо в динамічному, змінному світі, що організований нелінійно. Аби відповідати на його виклики, потрібно переосмислити засади навчання. Кен Робінсон наполягає на тому, що для того, аби зрозуміти, як має виглядати освіта, потрібно звернутися до першооснов. Замість стандартизованої освіти Кен Робінсон пропонує впроваджувати «органічну освіту». Освіту, на його думку, слід сприймати як біологічну систему і тому людям потрібно забезпечувати відповідні умови для того, щоб вони досягали в ній успіху.

Ключові слова: освіта, стандартизація, революція, органічна освіта, школа.

Кена Робінсона не варто представляти. Він є сьогодні відомим педагогом, який прагне показати, якою має бути школа майбутнього. Понад 50 мільйонів переглядів здобув його (тепер уже легендарний) виступ на конференції TED, що мав назву «Do schools kill creativity?». Він вказує на негаразди сучасної шкільної освіти і пропонує кроки для її зміни. Стверджує, що успіху освітньої програми потрібні небайдужість, завзяття і досвід дорослих, довіра одне до одного усіх учасників процесу навчання, бажання і старанність дітей. «Вас хвилює майбутнє освіти?», – запитує Кен Робінсон на самому початку книги. І відразу ж відповідає: «Мене – так. А найдужче турбує те, що хоча освітні системи реформують по всьому світу, більшість реформаторів керуються політичними й комерційними інтересами, не розуміючи, як люди насправді вчаться і як насправді працюють найкращі школи» [1, с. 17]. Доволі знайома ситуація із реформами... В Україні також перманентно мова йде про реформування, однак сутнісних змін не спостерігається. При цьому політики «до хрипоті» у голосі проголошують необхідність підвищення якості освіти на усіх рівнях. Тож доволі дивна виходить освітня політика. При цьо-

му ми не є тут якимись оригіналами. Кен Робінсон помічає політизацію освіти в усьому світі.

Чому освіта перетворюється на політичну проблему? У книзі даються пояснення із виокремленням декількох причин. Першою є економічна причина. Немає сумнівів у тому, що якісна освіта – це передумова економічного процвітання країни. В наш час ми бачимо надзвичайно динамічні зміни у веденні бізнесу, організації виробництва, розвитку технологій. У цьому контексті уряди сучасних країн переслідують відчуття, що їхнім суспільствам потрібні освічені люди. Другою в книзі визначено культурну причину. Йдеться про те, що освіта є важливим способом трансляції цінностей та традицій від одного покоління до іншого. В умовах сучасності, що характеризується кризою національної ідентичності та посиленням глобалізаційних процесів, культурна місія освіти вбачається в намаганні захистити свою ідентичність від зовнішнього впливу, або ж виховати в членах своїх спільнот здатність бути толерантними та налаштованими на діалог із представниками інших культур. Третя причина актуальності освіти в політичних програмах визначена як соціальна. Важливою метою освіти є дати можливість учням досягати успіху та процвітання й стати активним, свідомим і небайдужим громадянином. І, нарешті, остання причина – особиста. Вона стосується піклування про те, аби учні мали змогу реалізувати свій потенціал та жити продуктивним життям.

Однак при цьому, уряди країн йдуть хибним шляхом. Вони орієнтуються на стандартизацію, конкуренцію та корпоративізацію в освіті. Багато країн утверджують певну національну освітню програму, що передбачає чіткі правила того, що саме має викладатися в школі. Разом з тим, постійно звучить риторика про підвищення освітніх стандартів. Стандартизації піддається також оцінювання, що передбачає активне використання формальних письмових іспитів та тестових завдань. Конкуренція в шкільній освіті, яка стала сьогодні глобальною також передбачає активне використання тестування, яке ніби має забезпечити об'єктивність та посилити змагальність серед учнів. Кен Робінсон звертає увагу й на те, що стандартизовані тести впливають на розподіл коштів, кар'єру вчителів, а також те, як працюватимуть школи. Корпоративізація пов'язана із тим, що освіта сьогодні є найприбутковішим бізнесом. А тому уряди деяких країн заохочують корпорації інвестувати в освіту. Проблема усього цього, на думку Кена Робінсона, у виразному випадку відомого хокеїста Вейна Грецкі: «Року 1982 Вейн Грецкі був найкращим хокеїстом у світі. “Секрет мого успіху простий,” – казав він. Інші гравці зазвичай кидаються туди, де шойно була шайба. А Грецкі мчав туди, де вона от-от мала опинитися. Мимоволі хочеться провести порівняння: у божевільній гонці за стандартизацією багато країн біжать туди, де, на

їхню думку, є шайба, замість того, щоб мчати туди, де вона скоро буде» [1, с. 43].

Стандартизація в освіті має своє історичне підґрунтя і сягає XIX століття та промислової революції. Кен Робінсон звертає увагу на народження масової державної освіти, що відбувалася в той час. Промислова революція змінила наші суспільства – на зміну традиційним прийшли індустріальні. Люди із сіл почали масово переселятися в міста. Збільшувалася кількість представників робітничого класу та народжувався середній клас. Саме ці соціальні, економічні процеси й породжують необхідність в централізованій системі освіти. Так відбувається народження масової освіти. Остання, як помічає Кен Робінсон, має форму піраміди: широка основа початкової школи, обов'язкової для усіх, вузький прошарок середньої освіти та вузька верхівка вищої освіти. Промислове виробництво орієнтоване на виготовлення ідентичних зразків певного товару. Відтак, народжуються стандарти. Виріб, який не відповідає стандарту або відкидають, або переробляють. Народжені в середині XIX століття системи масової освіти переймають цю ж саму логіку – вони орієнтовані на «виготовлення» учнів відповідно до конкретних вимог, а тих, хто цим вимогам не відповідає, система просто відкидає. Стандартизація в освіті передбачає строге дотримання навчальної програми, методики викладання та оцінювання. Тим самим освітні процеси сприймаються лінійно, подібно до промислових процесів. Наслідки цього надзвичайно негативні для освіти: «Промислові процеси, – пише Кен Робінсон, – зазвичай нехтують сировиною, яка не має стосунку до того, що виготовляється. Те ж саме можна сказати і про освіту. Надмірна увага до конкретних предметів і вмінь означає, що іншими талантами й інтересами учнів регулярно нехтують. Як наслідок, багато дітей не віднаходять під час навчання в школі своїх талантів і живуть не так насичено й цікаво, як могли б» [1, с. 57]. Багато дітей в результаті «підганання» усіх під стандарти не знаходять себе в системі, демотивуються і тим самим не отримують добрих знань. Освіта генерує «відходи», так само як це робить промисловість. А відтак, можемо сказати, що якщо відходи промисловості прозводять до екологічної катастрофи, «відходи» освіти мають ще страшніші наслідки у соціальному, економічному, культурному вимірах. Разом з тим, освітню систему пронизує безвідповідальність за долю дітей, які не «вписалися» у стандарти. Промисловці вважають, що відходи не є їхньою проблемою, освітяни також можуть сказати, що «відходи» стандартизованих освітніх програм їх мало обходять.

Така освіта не може задовільнити нас. Ми живемо в динамічному, змінному світі, що організований нелінійно. Аби відповідати на його виклики, потрібно переосмислити засади навчання. Кен Робінсон на-

полягає на тому, що для того, аби зрозуміти, як має виглядати освіта, потрібно звернутися до першооснов. Йдеться не про перелік предметів, стратегій оцінювання чи методик викладання. Перш за все, слід звернутися до фундаментальних потреб, які має задовільнити освіта: «...потрібно радикально переосмислити своє ставлення до школи: перейти від старої промислової моделі до нової, побудованої на цілковито інших принципах і правилах. Люди не народжуються однакового розміру й форми – їхні здібності й риси характеру теж різні. Збагнувши цю просту істину, ми усвідомимо, чому саме сучасна система зазнає краху і як її можна змінити...» [1, с. 47].

Замість стандартизованої освіти Кен Робінсон пропонує впроваджувати «органічну освіту». Освіту, на його думку, слід сприймати як біологічну систему і тому людям потрібно забезпечувати відповідні умови для того, щоб вони досягали в ній успіху. Робити це слід, взираючи на чотири якості органічної освіти:

1. здоров'я. Концепція органічної освіти передбачає піклування про інтелектуальний, фізичний, духовний та соціальний розвиток учнів;
2. екологія. Органічна освіта ґрунтується на усвідомленні взаємозалежності усіх складників розвитку як для кожного учня, так і для цілої спільноти.
3. справедливість, яка передбачає орієнтацію на плекання талантів та потенціалу усіх учнів, незалежно від їх соціального стану чи життєвих обставин;
4. турбота. Органічна освіта створює максимально сприятливі умови для розвитку учнів на засадах співчуття, досвіду та здорового глузду [1, с. 63].

Важливу роль для реалізації нової концепції освіти відіграє вчитель. Має змінитися ставлення вчителя до навчання. Доволі жорстко, але правдиво (про що свідчить часто ситуація в українських школах) Кен Робінсон пише: «...більшість свого часу вчителі роблять що завгодно, але не навчають. Проводять контрольні, працюють з паперами, ходять на наради, пишуть звіти і вживають дисциплінарних заходів» [1, с. 108]. За цією лавиною справ губиться основне заняття вчителя – навчати. Не сприяють цьому й формальні вимоги до вчителя з боку державних органів, що мають опікуватися освітою. Чиновники досить часто з недовірою ставляться до майстерності педагогів, влаштовуючи численні перевірки чи узалежнюючи кар'єру вчителя від успішності його учнів, хоча на те, як діти вчаться впливає багато різних факторів. До цього додається й хибне внутрішнє переконання самих учителів, що їхнє завдання просто стати перед класом і подавати інформацію зі свого предмету.

Вони забувають, що мають бути ще й наставниками, провідниками у світ знань, вихователями, котрі розвивають у своїх учнів впевненість та спонукають повірити у себе.

Вчитель, на думку Кена Робінсона, має уподібнитися садівникові. Освіту він вважає живим процесом. Так само, як завданням садівника є створити найкращі умови для росту рослин, учитель має створити умови для навчання. Вміння це робити якраз і відрізняє доброго педагога від поганого. При цьому добрий педагог завжди знає, що він здатен створити сприятливі умови для учнів. Певною мірою, він (майже на рівні інтуїції) відчуває необхідність виконувати чотири головні ролі: зацікавлювати, захочувати, сподіватися і мотивувати. Добрі вчителі – це основа добрих шкіл, оскільки, переконаний Кен Робінсон, вони вміють досягати трьох головних цілей:

1. Добрі вчителі надихають учнів та спонукають їх досягати високих цілей;
2. Вони виховують в учнів впевненість у своїх силах, поступове усвідомлення відповідальності, що дозволяє дітям ставати самостійними та вдосконалювати свої знання та вміння;
3. Добрий вчитель не заціклюється на формальному боці навчальної програми, він не вимагає в учнів заучувати і повторювати. Передусім він дає класові можливість ставити запитання, експериментувати, розвивати критичне й оригінальне мислення.

Сформувати таких вчителів не дуже й просто. В Україні взагалі можемо спостерігати падіння престижу професії вчителя і відповідно педагогічним вишам важко виконати свою місію. Кен Робінсон рекомендує, щоб: початкова підготовка вчителів передбачала тривалу практику під наглядом досвідчених вчителів; здійснювалося докладне опанування підходів та ідеологічних засад педагогіки, зокрема, знайомство із основними напрямками та концепціями філософії освіти; вивчали методи, які існують в психології та когнітивних науках. Разом з тим, не лише учителі-початківці, але усі педагоги, які працюють в школі, мають необхідність постійно вдосконалюватися, опановуючи нові творчі підходи та обмінюватись досвідом.

Змінювати потрібно й навчальні програми. Звертаючи увагу на цей аспект «революції в навчанні», Кен Робінсон намагається запроєктувати те, якою має бути навчальна програма. Зауважує, що аналіз кожної програми в освіті можна здійснювати з точки зору структури, наповнення, форми й духу. Разом з тим, навчальна програма має орієнтуватися на цілі освіти: економічну, соціальну, культурну й особисту. Вирішити це дозволяє прагнення спиратися і розвивати в учнів вісім ключових здібностей.

Перша здібність – допитливість. Людина має її від природи. Це помітив свого часу ще Аристотель, починаючи свою відому працю «Метафізика»

словами: «Всі люди від природи прагнуть знання». Кен Робінсон зауважує, що усі діти мають вроджений потяг до того, аби досліджувати усе, що притягує їхню увагу. А тому, талановитий учитель знає, як використовувати цю природню схильність, себто як підтримувати допитливість учнів, спрямовувати її, спонукати до самостійного дослідження, глибшого осмислення тих чи інших проблем. Найголовніше завдання навчання в цьому аспекті – це підтримувати допитливість, яка не згасне протягом усього життя.

Друга здібність – творчість. Вона визначається Кеном Робінсоном як ключова риса людини та передумова культурного поступу. Творчість несе не лише позитивний поступ, але й може мати негативні наслідки. «Чимало проблем, перед якими постало людство, – конфлікти між культурами, колективне нищення довкілля, – є наслідком нашої творчості». А тому завдання освіти – розвивати відповідальну творчість, яка дозволить індивіду поставати перед складними викликами сучасності та творчо мислити і діяти.

Третя здібність – критичне мислення. Ця здібність сьогодні є дуже значущою з огляду на ті спокуси «бездумності» (якщо скористатися надзвичайно вдало проясненим поняттям з філософії Мартіна Гайдеггера), які «підкидаються» нам медіа, масовою культурою, політичними міфами. Кен Робінсон наголошує на тому, що коли ми говоримо про критичне мислення, то мусимо мати на увазі не лише формальну логіку. Йдеться також про можливість розуміти контекст, осягати приховані цінності та мотиви, розпізнавати і долати упередження та стереотипи, викладати висновки. Для розвитку цієї здібності потрібен наставник, який зможе допомогти не згубитися в потоці інформації, що продукується сучасним цифровим суспільством. Критичне мислення, як наголошує Кен Робінсон, має лягти в основу кожної шкільної дисципліни, а також повинне плекатися за межами школи.

Четвертою здібністю є вміння спілкуватися. В сучасному світі, що надмір насичений комунікацією, така здатність, без сумніву, є дуже важливою. Потрібно вміти в процесі комунікації чітко формулювати свої думки, виражати свої почуття, використовувати різні способи спілкування з іншими.

П'ятою здатністю, розвиток якої має передбачати навчальна програма згідно з Кеном Робінсоном, виступає співпраця. Ця здатність є цілком природньою для людини, оскільки ми соціальні істоти. Таким чином, школа має вчити піклуватися про спільне благо, примножувати добробут своєї громади. Вміння співпрацювати з іншими членами групи («працювати не в групі, а як група»), як переконує Кен Робінсон, розворушує допитливість, розвиває творчі здібності, спонукає до позитивної соціальної поведінки. Без сумніву, це дуже важливо, особливо для сучасних індивідуалізованих суспільств, які закладають радше перспективу «соціальної

ізоляції» індивіда, що дуже влучно описано в працях Зигмунта Баумана. Розвиток співпраці як вміння дозволить учням утвердитися в переконливості відомої істини, що разом можна перевернути гори.

Шостою здатністю є співчуття як вміння відчути емоції інших людей. Кен Робінсон зазначає, що плекати цю здатність має стати нашим моральним та практичним обов'язком. Школа ж має стати простором, де про співчуття не лише говорять, але й втілюють його на практиці.

Сьома здатність – самовладання. Вона орієнтована на розвиток внутрішнього світу дитини. Ця здатність, як помічає Кен Робінсон, часто ігнорується стандартними навчальними програмами, які орієнтовані переважно на пізнання зовнішнього світу. Можливо, саме через це багато сучасних школярів переживають стрес і тривогу як наслідок навчання. Це, у свою чергу, зумовлює втрату мотивації до навчання і саморозвитку. Школа має це змінити, виділяючи час на те, щоб учні вчилися пізнавати свій внутрішній світ.

Останньою здатністю, на розвиток якої мають орієнтуватися сучасні освітні програми, є громадянська свідомість. Ми повинні бути чутливими до порушення громадянських прав і недемократичних практик в наших суспільствах. Разом з тим, виховання громадянської свідомості потрібне не для того, щоб творити з дітей покірних громадян, які завжди підкоряються *status quo*. Школа має вчити громадської активності, нетерпимості до політичного зла. Потрібно дати дітям знання про справжні виміри політичного світу, закласти демократичні цінності, навчити бути активними громадянами і дати спробувати реалізувати ці вміння на практиці.

Окрім цих навичок, навчальна програма мусить мати такі риси: розмаїття (має бути всеохопною, давати як загальні знання, так і бути орієнтованою на особисті зацікавлення); глибина (має давати свободу вибору, щоб учні могли глибоко і всебічно пізнати свої інтереси); динаміка (має забезпечувати можливість співпраці між учнями різного віку та викладачами з різних предметів).

Завданням кожної шкільної спільноти у розробці навчальної програми має бути персоналізація освітньої пропозиції в залежності від потреб своєї школи. Кен Робінсон зі свого боку пропонує модель, яка стосується трьох основних аспектів, а саме: лідерства на основі співпраці, індивідуалізації шкільного середовища та створення навчальних програм, застосування методів навчання, які поліпшують досягнення учнів. На основі цього має формуватися особлива культура школи, яка приведе її до успіху. А відтак, місією директора школи має стати не командування і контроль, а передусім задбання про клімат, сприяння притоку свіжих ідей та застосування нових підходів.

Органічне навчання має звертати особливу увагу на відносини між сім'єю і школою. Зрештою, більшість свого часу учень проводить у своїй сім'ї. Тому, як наголошує Кен Робінсон, потрібно зрозуміти, що «тісні робочі взаємини між школою й громадою вчителів і батьків – це не рекламний прийом чи піар; це осердя шкільної філософії та концепції» [1, с. 194]. Ефективно побудовані відносини між школою та сім'єю мають передбачати залучення усіх родин до шкільної громади, ефективне спілкування, спільна підтримка успіхів учнів з боку як школи, так і сім'ї, трактування школи і сім'ї як рівноправних партнерів.

Школи, звісно, можуть прагнути змінитися самі. Але, як слушно помічає Кен Робінсон в одному з останніх розділів своєї книги, їх культура суттєво залежить від політичного клімату. Тому революція в навчанні має стати основою освітньої політики. Гасло цієї політики звучить як «Змінити клімат!!!». Творці освітньої політики мають не накидати додаткові обмеження чи формальні вимоги (як це часто трапляється в Україні), а вживати заходів для створення сприятливих умов для шкіл і громади, якій вони служать. Зокрема, має відбутися перехід від стандартизації до індивідуалізації. Тоді жодна дитина не буде відставати, оскільки розвиватиметься згідно із власними природними задатками. Позитивних прикладів зміни освітнього клімату уже є доволі багато. Вони дають позитивний досвід, а також надихають на зміни. Кен Робінсон демонструє виразні приклади, що походять з Китаю, Шотландії, Великобританії, Канади та ін. Зрештою, усі застосовують по суті універсальні засади змін: проведення своєрідного аудиту («виміряти температуру») в своїй освітній організації; розробити підхід, який буде засновуватися на сильних сторонах; запровадити механізми й структури, які засвідчать, що ви дослухаетесь до людей; постійна підтримка діалогу; руйнування стіни між організацією і світом.

Ці принципи не лише універсальні, але й доволі очевидні. Однак Кен Робінсон закономірно задає питання: якщо з цими принципами усе так зрозуміло, то чому їх не застосовують усюди? Проблема у тому, що нам доводиться долати певні стереотипи та інституційні обмеження. І робити це не так і легко. Серед них є небажання ризикувати, вплив певної усталеної ідеології, втручання в освітню сферу ринкових сил, прагнення зберігати контроль і жорстке управління. Ці обмеження доволі значні, але не є нездоланими. У кожному суспільстві є люди, які бачать обриси альтернативного майбутнього. Вони є справжніми агентами змін, які рішуче налаштовані втілити це майбутнє своїми зусиллями, змінивши клімат і культуру. Такі люди надзвичайно ініціативні, вони не очікують дозволу, не зважають на обмеження. Вони спираються на свої переконання і готові слідувати своїй місії. Кен Робінсон стверджує, коли таких людей стає більше, тоді народжується рух. Якщо ми хочемо змін, ми ма-

емо стати такими людьми. Книга Кена Робінсона спонукає до того, щоб людей, які прагнуть змін, стало якомога більше, аби народився рух за кращу освіту і таки відбулася революція в школі.

Література:

1. Робінсон К., Ароніка Л. Школа майбутнього. Революція у вашій, що назавжди змінить освіту / Пер. з англ. Ганна Лелів. – Львів: Літопис, 2016. – 258 с.

Дмитрий Шевчук. Почему нужна революция в школе?

В статье осуществлен обзор книги Кена Робинсона «Школа будущего». В этой книге внимание акцентируется на том, что правительства современных государств идут ошибочным путем. Они ориентируются на стандартизацию, конкуренцию и корпоративизацию в образовании. Мы живем в динамичном, изменчивом мире, который организован нелинейно. Чтобы отвечать на его вызовы, нужно переосмыслить принципы обучения. Кен Робинсон настаивает на том, что для того, чтобы понять, как должно выглядеть образование, нужно обратиться к первоосновам. Вместо стандартизированного образования Кен Робинсон предлагает внедрять «органическое образование». Образование следует воспринимать как биологическую систему, и поэтому людям нужно обеспечивать соответствующие условия для того, чтобы они достигали в ней успеха.

Ключевые слова: образование, стандартизация, революция, органическое образование, школа.

Dmytro Shevchuk. Why a revolution in school is needed?

The article presents a review of Ken Robinson's book "School of the Future". In this book, the author states that governments of modern states make a mistake. They orient on standardization, competition, and corporatization in education. We live in the dynamic, changing world which does not have a linear organization. To answer the challenges of the modern world, we need to re-think of the principles of learning. Ken Robinson insists that in order to understand how education should look like, we need to appeal to first principles. Instead of a standardized education Ken Robinson suggests implementation the "organic education". Education, in his view, should be seen as a biological system and therefore people need to provide the appropriate conditions to ensure that they reached the success.

Keywords: education, standardization, revolution, organic education, school.

Дмитро Шевчук – доктор філософських наук, доцент, декан гуманітарного факультету Національного університету «Острозька академія».

E-mail: dmytro.shevchuk@oa.edu.ua

Dmytro Shevchuk – Doctor of philosophical sciences, Associate Professor, Dean of Faculty of humanities at The National University of Ostroh Academy.